

РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ ВІДПОВІДАЛЬНОГО ПРАВЛІННЯ ЯК НАПРЯМ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ ТА ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ ДЕРЖАВАХ – ЧЛЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Обґрунтовано значення принципу відповідального правління для формування засад конституційної демократії. Розкрито поняття «відповідальне правління» як система парламентських механізмів обмеження владного свавілля. Висвітлено результати конституційних реформ, проведених в постсоціалістичних державах – членах ЄС та Україні, щодо вдосконалення політичної відповідальності членів парламенту й уряду.

Ключові слова: відповідальне правління, конституційна реформа, конституційна демократія, політична відповідальність, постсоціалістичні держави – члени ЄС.

Постановка проблеми. Однією із центральних проблем становлення конституціоналізму в постсоціалістичних країнах є пошук балансу між ідеями лібералізму, протекціонізму і демократії [1]. Варто відзначити, що дана проблема досі остаточно не вирішена і в країнах розвиненої демократії. Як зауважують зарубіжні вчені, ідеальних конституційних механізмів, які одночасно забезпечують фізичним особам однакові й адекватні можливості впливу на колективні рішення, незалежність від них і відповідальність за деякі особливості їхнього життя, при цьому не створюючи перешкод для реалізації прийнятих колективних рішень, просто не існує [2, с. 93–94]. У той же час світова конституційна практика виробила низку інституцій, які поєднують принципи демократії і лібералізму, утворюючи режим конституційної демократії. Особливе місце в системі конституційної демократії займає інститут парламентаризму, який характеризується провідною роллю парламенту в здійсненні владних функцій незалежно від форми правління держави [3, с. 4]. Оскільки парламент є загальнонаціональним представницьким органом влади, парламентський контроль за діяльністю уряду розглядається як контроль, який виходить безпосередньо від народу [4, с. 96]. Таким чином, парламентаризм гарантує реалізацію різних форм обмеження влади, чим забезпечує відповідальне правління держави та її органів перед громадянами.

Актуальність дослідження. Враховуючи важливість окресленої проблеми, вчені підкреслюють необхідність затвердження засад парламентаризму в тих країнах, де основи конституційного правління проходять стадію становлення. Зокрема, на думку авторитетного американського політолога Х. Лінца, у періоди переходу від одного режиму до іншого, і за

необхідності консолідації влади система парламентаризму представляється досить вдалою порівняно з президентським правлінням, оскільки виступає гарантією демократії, надає політичному процесу певну гнучкість і перспективи компромісу, тоді як для президентської моделі притаманна надмірна жорсткість [5]. Тому не випадково текст більшості постсоціалістичних конституцій свідчить про запровадження парламентаризму (Конституції Болгарії (ст. 62), Естонії (ст. 56, 59), Литви (ст. 67), Словаччини (ст. 72), Чехії (ст. 15) та ін.).

У контексті поставленої проблеми не є винятком і Конституція України. На думку українських вчених (В. Тація, С. Сєрьогіної, Ю. Фрицького, В. Чушенко, В. Шаповала, Ю. Шемшученка й ін.), положення Основного Закону України демонструють визнання доктрини суверенітету парламенту. Підтвердженням виняткової ролі Верховної Ради України в житті держави і суспільства є факт того, що конституційне розв'язання політичної кризи 2014 р. повністю лягло на парламент як найвищий існуючий легітимний орган влади [6]. Разом з тим за висновком вітчизняних правників особливість Конституції України 1996 р. полягає в тому, що, з одного боку, в ній об'єднані французька модель організації виконавчої влади з доктриною суверенітету парламенту, а з другого – передбачені такою моделлю механізми владного балансу відсутні. У підсумку, брак парламентських механізмів відповідальності урядів (насамперед, процедур вотуму довіри, конструктивного вотуму недовіри, інтерпеляції) є джерелом постійних інституційних криз і втрати владою свого основного призначення – забезпечувати загальне благо і захищати права людини [7, с. 116].

У той же час, неможна не зазначити, що після прийняття Закону України «Про відновлення дії

окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р. позиції Верховної Ради України у сфері державного управління значно зміцнилися [8]. Однак наявність поновленого права коаліції депутатських фракцій вносити пропозиції Президенту щодо кандидатури Прем'єр-міністра, кандидатур до складу уряду та приймати резолюцію недовіри явно недостатньо для ефективного функціонування системи відповідального правління. У зв'язку з цим в умовах української конституційної реформи варто звернути увагу на зарубіжний позитивний досвід роботи різних парламентських механізмів, які гарантують підконтрольність і підзвітність влади народу. На наш погляд, особливої уваги заслуговують досягнення в цій сфері тих країн, які після розпаду соціалістичного табору пройшли нелегкий шлях до повноправного членства в Європейському Союзі (далі – ЄС).

Мета статті. Виходячи з вищевикладеного, мета даної статті полягає в розкритті генези окремих конституційних інституцій, що забезпечують можливість громадянам здійснювати контроль за діяльністю влади, на прикладі постсоціалістичних держав – членів ЄС. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити взаємопов'язані завдання: 1) розкрити відповідальне правління як систему парламентських механізмів обмеження владного свавілля; 2) визначити такі інструменти відповідального правління, аналіз розвитку яких особливо корисний для модернізації вітчизняного конституційного правопорядку; 3) з'ясувати існуючий статус обраних конституційних інституцій в Україні та постсоціалістичних державах – членах ЄС; 4) висвітлити результати конституційних реформ щодо зміни становища парламентського інструментарію, які вплинули на вдосконалення системи відповідального правління в постсоціалістичних державах – членах ЄС.

Об'єктом даного дослідження є система відносин, закріплена сукупністю конституційно-правових норм, що регулюють функціонування системи відповідального правління. **Предметом** дослідження є аналіз правових проблем, пов'язаних з необхідністю поліпшення діяльності окремих механізмів відповідального правління.

Аналіз останніх досліджень. Різноманітні аспекти функціонування механізмів парламентського контролю за діяльністю уряду всебічно розглядалися в роботах українських вчених (Ю. Барабаша, А. Журавльової, Д. Ковриженко, О. Марцеляка, М. Орзіха, Ю. Тодики й ін.). Проблема співвідношення в Конституції України принципів відповідального правління і народного суверенітету порушувалася у статті М. Оніщука та М. Савчина. Проте компаративне

дослідження організації різноманітних форм відповідального правління в умовах дії режиму парламентаризму в постсоціалістичних державах – членах ЄС й Україні не отримало достатнього розвитку в українській конституціоналістиці.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що Велика Британія є батьківщиною парламентаризму, і, звісно, родоначальницею принципу відповідального правління. На сучасному етапі британську систему відповідального правління складають такі механізми: 1) Уряд формується парламентською більшістю, яка утворюється після виборів Палати громад; 2) члени Уряду зберігають за собою депутатський мандат; 3) імунітет від кримінального переслідування на депутатів не поширюється; 4) члени Уряду, як і інші члени Парламенту, зобов'язані проводити щотижневі зустрічі з виборцями; 5) засідання Парламенту відкриті та широко висвітлюються пресою, зокрема, парламентські дебати транслюються в прямому ефірі; 6) майже 90% із загальної кількості біллів є урядовими законопроектами, обговорення яких передбачає обов'язковий виступ як відповідального міністра, так і відповідного члена «тіньового уряду» і депутатів інших парламентських партій; 7) Парламент застосовує різні форми парламентського контролю: «годину запитань» міністрам, яка передбачає усні запитання і відповіді міністрів, що транслюються в прямому ефірі каналом Бі-Бі-Сі; інтерпеляцію (письмовий запит), відповідь на яку публікується в офіційних звітах про парламентські дебати; відмову Урядові у довірі; резолюцію догани (оголошення вотуму недовіри); функціонування органів і посадових осіб Парламенту (спеціалізованих парламентських комітетів, Парламентського комісара у справах адміністрації, Генерального аудитора тощо). Таким чином, зміст класичної системи відповідального правління передбачає наявність різноманітних парламентських механізмів, що забезпечують зворотний зв'язок між громадянами та державними інституціями, у разі збою якого останні несуть політичну й юридичну відповідальність.

В умовах проведення конституційної реформи в Україні, як ніколи, актуальне питання реформування недоторканності представників народу. Слід підкреслити, що з моменту прийняття Конституції України 1996 р. проблема трансформації депутатського імунітету завжди перебувала в центрі уваги політиків, державних діячів і вчених. Активна громадська дискусія не випадкова, оскільки відповідно до рішень Конституційного Суду України, ст. 80 Конституції фіксує «абсолютний» імунітет депутата. Зокрема, у Рішенні від 26.06.2003 р. єдиний орган конституційної юрисдикції вказав, що депу-

татська недоторканність передбачає звільнення від юридичної відповідальності у визначених Конституцією випадках і особливий порядок притягнення народного депутата до кримінальної відповідальності, його затримання, арешту, а також застосування інших заходів, пов'язаних з обмеженням його особистих прав і свобод [9]. Як зазначають українські вчені, цим рішенням суд визнав необхідність по кожному заходу, що стосується позбавлення недоторканності, звернення до парламенту з окремим поданням, і прийняття законодавчим органом кожного разу відповідної постанови. Враховуючи достатньо непросту регламентну процедуру прийняття таких постанов, за всю історію існування Верховна Рада України спробувала надати згоду на кримінальне переслідування депутатів у п'яти випадках. Причому в деяких справах ці рішення були прийняті з порушеннями регламентної процедури [10, с. 60–61]. Крім того, неможна не відмітити «корпоративну солідарність» як важливий фактор впливу на рішення депутатів у питанні позбавлення колег їх недоторканності.

У той же час ще у 2000 р. за результатами всеукраїнського референдуму 90% громадян підтримали обмеження депутатської недоторканності [11]. Незважаючи на те, що кожні парламентські вибори супроводжувалися обіцянками виборцям позбавити депутатів їх імунітету, тільки в січні 2015 р. Верховна Рада України 297 голосами включила до порядку денного законопроект № 1776 про скасування депутатської та суддівської недоторканності [12]. Даний законопроект вніс до парламенту Президент України П. О. Порошенко, пояснюючи необхідність скасування ч. 1 та ч. 3 ст. 80 Конституції України тим, що існуючий імунітет народних обранців виявився невиправданим, адже він, по суті, перетворився на гарантію безкарності, а його скасування відповідає сподіванням у суспільстві [13]. Враховуючи закріплені в Конституції (ст. 79) вільний мандат народного депутата, сформульоване обґрунтування є абсолютно справедливим. Разом з тим доля цього законопроекту остаточно не вирішена. Оскільки згідно з Конституцією (ст. 155) законопроект, попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради, вважається прийнятим, якщо на наступній черговій сесії за нього проголосує не менше двох третин від конституційного складу парламенту. Крім того, ст. 159 Конституції передбачає наявність висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції [14].

Як свідчить досвід деяких постсоціалістичних держав – членів ЄС, ініціативи щодо обмеження

депутатського імунітету завершуються не завжди успішно. Наприклад, Конституція Латвії (ст. 29) встановлює імунітет члена Сейму від кримінального переслідування, окрім захоплення його під час скоєння злочину. Водночас у будь-якому випадку останнє рішення про обмеження особистої свободи депутата приймає Сейм [15]. Протягом декількох років в Латвії йшла громадська дискусія про необхідність обмеження депутатського імунітету. У результаті у 2012 р., після схвалення юридичною комісією Сейму відповідних поправок, вони були провалені парламентарями. Під час дебатів деякі депутати, зокрема Я. Адамсонс, закликали колег не скорочувати депутатський імунітет, мотивуючи тим, що Латвія є «мафіозною державою». За словами політика, він став «живим прикладом» того, як проти депутата можна сфабрикувати справу (Сейм чотири рази голосував з питань скасування його імунітету) [16].

У цілому, за висновками дослідників, передчасне обмеження депутатського імунітету в перехідних державах може призвести до згорання процесів розвитку парламентаризму. Разом з тим для країн з демократичними традиціями характерне послаблення депутатського імунітету, оскільки паралельно із встановленням конституційного порядку розвиваються демократичні інститути і посилюється роль громадянського суспільства [17, с. 20–21]. У зв'язку з цим абсолютно закономірною вбачається тенденція, яка спостерігається в постсоціалістичних державах – членах ЄС щодо реформування депутатського імунітету в напрямі його подальшого звуження.

Так, у Республіці Болгарія в 2006 р. була проведена третя реформа Конституції 1991 р., в результаті якої імунітет депутатів Народних зборів зазнав значного обмеження (ст. 70). По-перше, якщо раніше депутатська недоторканність знімалася лише у випадку скоєння тяжкого злочину, то зараз – за будь-який злочин, що міститься в обвинувальному акті. По-друге, для порушення кримінальної справи письмовий дозвіл депутата не потрібний. По-третє, депутат може за власною ініціативою відмовитися від імунітету. У такому випадку згода Народних зборів щодо судового переслідування не потрібна. Крім того, із самого початку депутати Народних зборів не володіють імунітетом від адміністративної відповідальності [18]. Наприклад, у 2013 р. депутат від політичної партії «Рух за права і свободи» Щ. Щерев подав письмову згоду на відмову від імунітету у зв'язку з отриманим запитом від Генерального прокурора. Після цього проти депутата почалися розслідування за фактом відмивання грошей і фінансових злочинів [19]. Оцінюючи трансформацію депутатської недоторканності, неможна не погодитися

з провідним болгарським науковцем Г. Блізнашкі, який відмічає таке. На відміну від невідповідальності за висловлювання і голосування, яка має абсолютний і постійний характер, недоторканність від судового переслідування є відносною та тимчасовою, оскільки розповсюджується на період роботи парламенту. У той же час ст. 74 Конституції Болгарії проголошує Народні збори постійно діючим органом, тобто імунітет діє не лише протягом сесії, а й упродовж усього терміну повноважень органу законодавчої влади. Утім імунітет має публічний характер і тому встановлений в інтересах нації задля забезпечення ефективної діяльності парламенту, а не на користь окремих депутатів [20, с. 180–181].

Як було зазначено вище, система відповідального правління передбачає функціонування розгалуженого механізму парламентського контролю. Аналіз положень Конституції України дає змогу вітчизняним науковцям стверджувати про контрольну функцію Верховної Ради України як про провідну, оскільки парламент має виключне право виступати від імені українського народу [21, с. 18]. Проте за твердженням експертів Венеціанської комісії, встановлені конституційні засади взаємин президент – парламент – уряд поки не сприяють налагодженню їх ефективної роботи. У зв'язку з цим для стабілізації політичної системи ця комісія пропонує Україні запровадити діючу в багатьох країнах Європи таку форму підвищеної політичної відповідальності уряду, як конструктивний вотум недовіри [22].

Загальновідомо, що конституційно-правовий інститут конструктивного вотуму недовіри урядові виник в період Веймарської Республіки як важливий інструментарій збереження рівноваги вищих органів влади і отримав розвиток в сучасному Основному Законі ФРН. Стаття 67 даної Конституції закріплює право Бундестагу висловити недовіру федеральному канцлеру шляхом обрання нового голови уряду та обов'язок Федерального президента задовольнити це прохання і призначити наступника. Серед позитивних аспектів цього механізму відповідального правління вітчизняні науковці називають такі: 1) підвищення стабільності коаліційних урядів та відвертання парламентського диктату, так званої «негативної більшості», яка спроможна скинути уряд, але не може об'єднатися для формування нового Кабінету; 2) запобігання довготривалим урядовим кризам, зумовленим відсутністю новосформованого уряду; 3) оптимізація відносин всередині парламенту та уряду [23, с. 200; 24, с. 8–9]. Усі дослідники солідарні в тому, що єдиним недоліком конструктивного вотуму недовіри є надмірна складність процедури, яка потребує об'єднання опозиції навколо нового

лідера. Тому в країнах конституційної демократії конструктивний вотум недовіри розглядається як екстраординарна подія, що потребує політичної та суспільної оцінки роботи вищих органів влади. Підтвердженням цього є набувший хрестоматійного значення одиничний факт з німецького досвіду, коли Г. Коль у 1982 р. був обраний канцлером ФРН в результаті конструктивного вотуму недовіри діючому голові уряду – Г. Шмідту.

Зважаючи на вищезазначені переваги, конструктивний вотум недовіри запроваджений у такі Конституції постсоціалістичних держав – членів ЄС: Польщі (ст. 158, 159), Словенії (ст. 116), Угорщини (ст. 20 ч. 2 п. б). Зазначимо, що зміст Конституції України (п. 12 ст. 85, ст. 87, ст. 115) свідчить про сприйняття іншого виду вотуму недовіри – деструктивного. На відміну від конструктивного, даний вид вотуму недовіри не пов'язаний суворою умовою – внесенням коаліцією депутатських фракцій пропозиції щодо нового голови уряду. Проте, як підтверджує вітчизняний досвід, деструктивний вотум не сприяє ані встановленню тривалої і плідної роботи уряду, ані злагодженості дій всередині законодавчого органу. У зв'язку з цим, на наш погляд, під час модернізації українського конституційного правопорядку в силу історичної, правової та політичної близькості особливо корисним є теоретичний і практичний досвід застосування конструктивного вотуму недовіри у Республіці Польща.

У польській конституційній теорії конструктивний вотум недовіри розглядається в аспекті вияву раціоналізованого парламентаризму і вважається додатковим механізмом стабілізації діяльності уряду. На думку відомого польського науковця Л. Гарлицького, мета запровадження даного виду вотуму недовіри в «малу» Конституцію 1992 р. і чинний Основний закон 1997 р. полягала в зміні відносин між стійкою парламентською більшістю й урядом через введення принципу їх взаємозалежності. Причому сутність раціоналізації взаємин можна побачити тільки тоді, коли цей принцип порушується, і включаються конституційні перешкоди повалення уряду. Унаслідок цього, акцентує вчений, трансформується вплив сильної нижньої палати (Сейму) на інші публічні інституції [25, с. 297]. Як зазначають інші польські дослідники (К. Войтужек, М. Зубік, М. Пач) «германізація» польського варіанта вотуму недовіри не є абсолютною, оскільки він відрізняється від прототипу суперечливістю конституційного регулювання. Зокрема, вони відмічають «руйнівний» вплив індивідуальної відповідальності членів Ради міністрів перед Сеймом (ст. 157 Конституції). Це конституційне положення дозволяє обійти конструктивний

вотум недовіри, розколовши уряд із середини (наприклад, інвеститура уряду Е. Бузека, протягом якої три міністри, у тому числі і майбутній Президент Л. Качинський, були відправлені у відставку). У той же час підкреслюють представники польської доктрини, ст. 161 Конституції (Президент Республіки за пропозицією Голови Ради міністрів здійснює зміни в її складі) стримує Сейм. Наприклад, у 2007 р. Сейм оголосив догану окремо кожному із 19 працюючих міністрів, за винятком Прем'єра, оскільки останній несе відповідальність за дії уряду в цілому. У відповідь Президент Л. Качинський призначив до Ради міністрів 15 членів із 19 звільнених. Узагальнюючи відповідний досвід, польські вчені констатують втрату обґрунтування критичних зауважень щодо необхідності в конструктивному вотумі недовіри, адже німецька модель була реципована належним чином із урахуванням національної специфіки [26].

Висновки. Підсумовуючи, наголосимо, що в Україні та постсоціалістичних державах – членах ЄС становлення системи відповідального правління передбачає розвиток парламентського інструментарію, який забезпечує відповідність владних дій інтересам народу. У зв'язку з цим одним із важливих напрямів конституційних реформ у даних країнах стало вдосконалення наявних і запровадження нових механізмів відповідального правління. На сьогодні в ході конституційної модернізації особлива увага сконцентрована на оптимізації політичної та правової відповідальності членів парламенту й уряду. Безумовно, даний процес конституційних змін повинен відбуватися за умови дотримання принципів верховенства права і відбивати настрої у суспільстві. Тільки в атмосфері поваги до прав людини можлива розбудова засад конституційної демократії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Меркель В. Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях / В. Меркель, А. Круассан // Полис. – 2002. – № 1–2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: qaghaqaget.do.am/load/0-0-0-15-20.
2. Bellamy R. Political Constitutionalism: a Republican Defence of the Constitutionality of Democracy / R. Bellamy – New York : Cambridge University Press, 2007. – 270 p.
3. Шаповал В. Зарубіжний парламентаризм / В. Шаповал. – К. : Основи, 1993. – 143 с.
4. Дайси А. В. Основы государственного права Англии: Введение к изучению английской конституции / А. В. Дайси ; под. ред. проф. П. Г. Виногорова. – М., 1905. – 707 с.
5. Линц Х. Дж. Опасности президенства / Х. Дж. Линц // Пределы власти. – № 2–3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.russ.ru/antolog/predely/2-3/dem31.htm>.
6. Буроменський М. В. Щодо лігитимності діючої сьогодні влади в Україні / М. В. Буроменський, А. П. Заєць // Юрид. акценти. – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe.
7. Оніщук М. Відповідальне правління і народний суверенітет: нотатки до конституційного творення / М. Оніщук, М. Савчин // Вісн. Нац. акад. прав. наук України. – 2013. – № 2 (73). – С. 115–125.
8. Про відновлення дії окремих положень Конституції України : Закон від 21.02.2014 № 742-VII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/742-18>.
9. Рішення Конституційного Суду № 12-рп/2003 від 26.06.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-03/paran54#n54>.
10. Конончук С. Г. Мандат депутата у сучасних демократіях: права та відповідальність. Дослідження проблеми / С. Г. Конончук, О. Ярош ; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – К. : [Агентство «Україна»], 2011. – 96 с.
11. Референдум: питання, які залишилися без відповіді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khp.org/index.php?id=977920001>.
12. Рада включила до порядку денного сесії скасування депутатської недоторканності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2015/01/16/7055275/>.
13. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України та суддів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53602.
14. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
15. Конституція Латвії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=3&mid=8>.
16. Депутаты отказались ограничить свой иммунитет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mklat.lv/obschestvo/>.

17. Ковриженко Д. Депутатські привілеї: зарубіжний досвід та пропозиції для України. Інформаційно-аналітичне дослідження / Д. Ковриженко // Лабораторія законодавчих ініціатив за підтримки Проекту сприяння парламенту України Університету Індіани США. – К, 2007. – 33 с.
18. Конституція на Республіки Бґґарія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.parliament.bg/bg/const>.
19. <http://inews.bg/>.
20. Близняшки Г. Принципи парламентського управління. – Софія : Унив. изд.во «Св. Климент Охридски», 2007. – 262 с.
21. Барабаш Ю. Г. Парламентський контроль в Україні: проблеми теорії та практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Ю. Г. Барабаш ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х. : [б. в.], 2004. – 20 с.
22. Експерт Венеціанської комісії: не варто політизувати зміни до Конституції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw.de/>.
23. Сорока С. Конструктивний вотум недовіри уряду як засіб збереження стабільності системи державного управління в країнах ЄС / С. Сорока // Вісн. Нац. акад. держ. управління при Президентові України. – 2011. – Вип. 2. – С. 196–204. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadu_2011_2_28.pdf.
24. Процюк І. В. Модель поділу державної влади за умов парламентської республіки / І. В. Процюк // Держав. будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 19. – Х. : Право, 2010. – С. 3–11.
25. Garlicki L. Polskie prawo konstytucyjne – zaraz wykladu / L. Garlicki. – Warszawa, 2004. – 459 s.
26. Pach M. German and Polish constructive vote of no confidence. Convergence or divergence? [Електронний ресурс] / М. Pach. – Режим доступу: www.tf.vu.lt/documentian.

К. А. ЗАКОМОРНАЯ

РАЗВИТИЕ МЕХАНИЗМОВ ОТВЕТСТВЕННОГО ПРАВЛЕНИЯ КАК НАПРАВЛЕНИЕ КОНСТИТУЦИОННОЙ РЕФОРМЫ В УКРАИНЕ И ПОСТСОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ ГОСУДАРСТВАХ – ЧЛЕНАХ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

Обосновано значение принципа ответственного правления для формирования основ конституционной демократии. Раскрыто понятие «ответственное правление» как система парламентских механизмов ограничения властного произвола. Рассмотрены результаты конституционных реформ, проведенных в постсоциалистических государствах – членах ЕС и Украине, по совершенствованию политической ответственности членов парламента и правительства.

Ключевые слова: ответственное правление, конституционная реформа, конституционная демократия, политическая ответственность, постсоциалистические государства – члены ЕС.

K. O. ZAKOMORNA

THE DEVELOPMENT OF MECHANISM OF RESPONSIBLE GOVERNMENT AS THE WAY OF CONSTITUTIONAL REFORM IN UKRAINE AND POST-SOCIALIST MEMBER STATES OF THE EUROPEAN UNION

Problem setting. One of the major problems of constitutionalism formation in post-socialist EU member states and Ukraine is to find a balance between the ideas of liberalism, protectionism and democracy. World constitutional practice has developed a number of institutions that combine these ideas, creating a regime of constitutional democracy. Parliamentary institution providing the responsible government of the state and its authorities plays leading role in shaping the principles of constitutional democracy in such countries.

Analysis of recent research and publications. Various aspects of the mechanisms of parliamentary control over the activities of the government considered in the publications of Ukrainian scientists (Y. Barabash, A. Zhuravlev, D. Kovryzhenko, A. Martseyaka, M. Orziha, Yu. Todyky etc.). The problem of correlating the Constitution of Ukraine principles of responsible government and popular sovereignty has been discussed in the article by M. Onischuk and M. Savchin.

Target of research. The purpose of the article is to characterize the development of parliamentary mechanisms as the direction of constitutional reform to ensure the implementation of the principle of responsible government in post-socialist EU member states and Ukraine.

Article's main body. In the context of constitutional process in the post-socialist EU member states and Ukraine parliamentary immunity and political responsibility of government take a special place among many parliamentary

mechanisms of responsible government. Today in these countries there is a tendency to reform the parliamentary immunity towards its further narrowing. This transformation of constitutional parliamentary privilege promotes efficiency and transparency of the parliament as a public institution. In turn, the implementation of a constructive vote of no-confidence in some post-socialist EU member states will give the opportunity to stabilize government activity and optimize its relationship with Parliament.

Conclusions and prospects for the development. In Ukraine and post-socialist EU member states the development of the responsible government system provides for the implementation of constitutional reforms for improving existing and introducing new parliamentary mechanisms to ensure the consistency between government action and national interests. Positive experience of post-socialist EU member states should be considered in terms of the modernization of the Ukrainian constitutional law and order

Key words: responsible government, constitutional reform, constitutional democracy, political responsibility, post-socialist EU member states.